

DEHLEVİ DÜŞÜNÇESİNDE MİSTİK YAPI VE RÜYA KAVRAMININ ÖNEMİ

-Importance of Dream and Mystical Structure in Dihlawi-

Yrd.Doç.Dr.İsmail BULUT

ismail.bulut@atauni.edu.tr

Abstrac *Because of his religious and social studies, Dihlawi is regarded as a leading scholar in his period. Even he is considered as the reformist or mujaddid. Throughout his life, his religious studies had an aim to experience the old and tried to revive. However, the reformist is not a person who revived the old, but re-interpreting religion according to the terms of the time, bringing a new fresh. The most important obstacle which is not to reach to such a conclusion which adheres strictly to the hadith and could not leave the culture of the sect. Opinions and thoughts of Dihlawi when carefully examined does not seem to reformist or mujaddid. He can be seen as someone who works to bring solutions to the religious problems of his own society. There are questions need to be answered: May it be academic to accept the inspiration and the dream as a source of knowledge? Is it possible to use it as a scientific proof? Can it be scientific to base a system on dream?*

Key Words: *Dream, inspiration, mystical structure, mujaddid,*

1. DEHLEVİ DÖNEMİNDE SOSYAL VE DİNİ ORTAM

Hindistan'ın İslamî dokusunun oluşumunda tasavvufun önemi büyüktür. Zaten bölgenin genel dini yapısı, tarihten günümüze tarikat kültürüyle benzer karakteristik özelliğe sahiptir. Hindu dinleri ve kültürü, tasavvuf ağırlıklı bir din anlayışının gelişmesi için çok müsait bir ortam oluşturmuştur. İslamiyet, bu bölgede âlimler ve askerlerden çok sûfiler aracılığıyla yayılmıştır.

Hindu kültürü içinde yetişen insanların, alışık oldukları âdet ve geleneklerini, Müslüman olduktan sonra da sürdürme alışkanlıkları, İslam'ın tasavvufi yorumunda sıkıntı yaratmamıştır. Bu kültürün eseri olarak, gerek Hindu, gerekse İslam'ın etkisinde kalan birçok tarikat ortaya çıkmıştır.

Hindu ve tarikat kültürünün birbirine karıştığı böyle bir ortamda, İslam'la Hinduizm'in karışımından Sihlik adında başka bir dinin ortaya çıkmıştır. Babürlüler döneminde, 1556-1605 yıllarında hüküm süren Ekber,

*Din-i İlahi*¹ adında, Hindistan'da mevcut dinlerin bir sentezinden oluşmuş yeni bir din icat etmiş, hatta insanları bu dine girmeleri için onları zorlamıştır.

O dönemde, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, dinî ve sosyal düzenin bozulması, Müslümanları dağınık, birbiriyle çatışan gruplar haline getirmişti. Hurafe ve taklitler özünden uzaklaşmış dinin yerine geçmişti. Vedanta'ya dayanan Hindu anlayışlar ve Şii düşüncesi, İslamî düşünceyle birbirine karışmıştı. Halkı dinin özüne döndürecek gerçek âlimler ve doğru eserler yoktu.² Zaten o dönemde âlim olarak nitelendirilen kimseler de mistik düşüncelerle günü kurtarma gayreti içinde olup dini endişesi olamayan kimselerdi. Doğrusu bu âlimlerin görüşleri İslam'ın prensiplerinden üstün sayılmaktaydı.

İnsanların din eğitimi genelde tasavvufî şiirler ve hikmetlerden oluşan bir yapı içerisinde gerçekleşiyordu. İbadetler ve dini uygulamalar bidat ve hurafelerin etkisi altında kalmıştı.

O dönemde cereyan eden felsefi ve akılcı hareketler insanları derinden etkiledi. Tarikat kültürüne sahip insanlar buna şiddetle karşı çıkarak muhafazakâr tutumlarını ortaya koydular. Dehlevi ise, gerçek felsefenin nasıl yapılacağını insanlara idrak ettirme isteğini dile getirerek, sadece peygamberlerin öğrettikleri hakikatlerin felsefe olabileceğini ileri sürüyordu.³

Dehlevi'nin Kelamcılara ve Felsefecilere karşı şiddetli tavır sergilemesinin altında böyle bir ortamın olduğu görülmektedir.

2. DEHLEVI DÜŞÜNCESİNDE MİSTİK YAPI

Müslüman geleneğinde Dehlevi'nin bir düşünür ve âlim olarak özel bir yer edinmesi, yaşadığı toplumun buhran içerisinde olması ve bu toplumu bulunduğu durumdan kurtarmaya çalışmasıyla yakından ilişkilidir. Hindistan'daki Müslümanların siyasi hâkimiyetlerinin çözülmesi, siyasi, toplumsal, ahlaki ve dini bir karmaşa yaşamalarına neden olmuştur. Bu ortamda Dehlevi, İslam'ı tüm yönleriyle ele almış, bozulmaya yüz tutan din anlayışını aslına döndürmeye çalışmıştır. Sosyal hayatın her

¹ Taher, Mohamed, Muslim in India, Anmol Publications Pvt. Hd., New Delhi-1996, 2

² Tefhîmâtü'l-İlahiyye, Akademiyetü's-Şah Veliyullahü'd-Dehlevi, Haydarabad. trz.II, 200

³ Dehlevi, *Tefhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 82, 208

alanında rehberlik faaliyetine soyunmuş, ülkenin siyasi durumunu kurtarma çabasına girmiş bir kişi görünümündedir.⁴

Dehlevi'nin 18. yüzyıl Hindistan'ında, dini yeniden yapılandırılma çalışmalarına yaptığı en önemli katkı, Fıkıh ilmini Hadis'e bağlaması ve çeşitli sûfi tarikatlarını Sünni İslam içerisinde sindirmeye çalışmasıdır.⁵ Dinin aslı yapısına sadık kalarak yeni bir yorum getirmeye çalışmış ve modernist öncesi dönemde yaşamış olmasına rağmen, bir anlamda Müslüman modernizminin kurucusu sayılmıştır.⁶ Nitekim Hindistan'da Müslüman Modernist anlayışının ilk büyük düşünürü olarak kabul edilen Seyyid Ahmet Han, Dehlevi'nin manevi soyundan gelmektedir.⁷

Aslında Dehlevi'nin dini bakış açısının, gerçekte Sünni bir karaktere sahip olması nedeniyle Modernist olarak algılanmasının pek de isabetli olmadığı söylenebilir. O, Ortaçağ ile Modern çağ arasında bir geçişin simgesiydi.⁸ Ancak, Dehlevi'nin yolunu takip eden modernistler, O'nun fikirlerini alıp geliştirmiş olmalarından dolayı Dehlevi de Modernist olarak anılmasına neden olmuştur.

Dehlevi, dinin gerçek bir biçimde anlaşılması, Müslümanların derlenip toparlanması, zihniyetlerin arınması amacıyla geniş çerçeveli bir faaliyet gösterme düşüncesini ortaya koymaya gayret etmiştir. Bu çalışma çerçevesinde dinin tüm alanlarına el atıp, bütün yönleriyle ortaya koymasından dolayı "Hindistan'ın Gazzali'si" olarak adlandırılmıştır. Müslümanlığa aykırı düşüncelere ve yanlış inançlara karşı verdiği cesurca mücadele nedeniyle de İbn Teymiye'ye benzetilmiştir.⁹ Ünlü âlimlere benzetilmesinin yanında, söylemlerinde dini yeniden canlandırma, dinin gerçek bir şekilde anlaşılması, Müslümanları derleyip toparlama, Müslümanları sahabe dönemindeki dini hayata ve düşünceye kavuşturma çabalarından dolayı da müceddid olarak görülmüştür.¹⁰

⁴ Daudi, Zaferullah, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul, 1995, 148

⁵ Ahmed, Aziz, *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, İnsan yay., İstanbul, 1995

⁶ Bkz. Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleler II*, Ankara Okulu, Ankara, Eylül 2004, 116

⁷ En-Nemr, Abdu'l-Münim, *Tarihu'l İslam fi'l-Hind*, 524

⁸ Abbot, Freeland, "The Decline of Mughul Empire and Shah Waliullah", *The Muslim World*, c. 12, U.S.A., 1968, 117

⁹ Karaman, Hayrettin, *İçtihat, Taklit ve Telfik Üzerine Dört Risale, Şah Veliyullah ve İkdu'l-Cid Risalesi*, İz yay., İstanbul, 2000, 116

¹⁰ Al-Faruque, Muhammad, "Some Aspects of Muslim Revivalist Movements in India During the 18th Century: The Activities of Shah Wali-Allah of Delhi", 19

Dehlevî'nin Gazzalî'ye benzetilmiş olması, aynı zamanda ondan etkilendiğini göstermektedir. O'nun Huccetüllahî'l-Baliğa adlı eseri, Gazzalî'nin İhya-u Ulumu'd-Din adlı eserine metot ve içerik olarak çok benzemektedir. Ayrıca İbn Hazm, Eş'ari, İbn Teymiye, Fahreddin Razi ve Mâturîdi O'nun etkilendiği ve birçok konuda hemfikir olduğu âlimlerdendirler. Tasavvuf konusunda da İbn Arabî ve İmam Rabbanî'den ilham almış olup, birçok noktada onlardan etkilendiği görülmektedir.

Dehlevî'nin ataları, Pakistan'dan Hindistan'a göç ettikten¹¹ sonra, süregelen medrese ekolünü babadan oğula geçen bir silsileyi devam ettirdiler. Dehlevî de bu ekol içerisinde Delhi'de hem babasından hem de bölgedeki âlimlerden medrese eğitimi görmüş ve tarikat terbiyesinden geçmiştir. Babasının vefatından sonra da bu medreseyi kendisi devam ettirmiştir. Dehlevî, Kur'an ve sünneti öğrendiği ve ilminin temelini aldığı babasından çok etkilenmiştir.¹² Görüşlerinde Hadis ve Kuran'a büyük önem vermesi, bu ilk temel ilmi birikiminden dolayıdır. Bununla birlikte, fikirlerindeki mistik yapı, babasının tarikat lideri olmasından ve tarikat kültürüyle yetişmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Yaşadığı dönemdeki ilmi kısırlık, sosyal ve siyasi olumsuzluk O'nun, önemli bir âlim olarak parlamasına yol açmıştır. Böyle bir ortamda mücadele etmek zor olsa da, düşüncelerini ortaya koyduktan sonra, alternatifinin olmaması önder olmasını kolaylaştırmıştır.

Dehlevî'nin düşüncelerindeki mistik yapı, din bilginlerini tanımlamasında da görülmektedir. Ona göre âlim, Kur'an ve sünneti bilen bir sufi, derin bilgisinin yanında tasavvufa da vakıf olan kimsedir. Kur'an ve sünnet bilgisi olmayan sufilerle mistik yaşamla ilgisi olmayan bilginleri din soyguncuları ve haydutları olarak görmektedir.¹³

3. DEHLEVİ DÜŞÜNCESİNDE RÜYA KAVRAMININ ÖNEMİ

Müslüman kültürde, önemli şahsiyetlerin doğum öncesi ve doğumuna ilişkin olağanüstü durumların olduğuna dair bir inanış vardır. Dehlevî için de böyle bir durum söz konusudur. Dehlevî, kendi soyunun ikinci halife

¹¹ Dehlevî'nin ataları, Pakistan'dan Hindistan'ın Delhi kentine göç etmiş ve O, yaşamını ölünceye kadar burada sürdürmüştür. Manevi rehberi olan babası Şah Abdurrahim (ö. 1719), Delhi'de kendi kurduğu medresesinde, tanınmış bir tarikat lideri idi. 15 yaşında babasının Nakşibendî tarikatına girdi. En-Nemr, Abdu'l-Münim, *Tarihu'l İslam fi'l-Hind*, 524

¹² *The Oxford Encyclopedia of The Modern Islamic World*, 312

¹³ Dehlevî, *Tefhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 202

Ömer'e dayandığını iddia etmektedir.¹⁴ Bunu da, bir murakabe esnasında kendisine parıldayan bir ışığın içinde dedelerinin silsilesini gördüğünü söylemektedir.¹⁵

Dehlevi, tasavvuf geleneğinin içinde hatta merkezinde oluşunu doğumu ile açıklamaya çalışmaktadır. Kendisinin ifadesine göre:

Doğmadan önce babası, Kutbuddin Bahtiyar el-Kaki'nin kabrini ziyaret etmiş, el-Kaki, babasına bir çocuğunun olacağını haber vermiş ve adının da Kutbuddin koymasını tavsiye etmiş. Fakat doğduğunda Allah, babasına bu ismi unutturmuş ve Allah'ın bir bağışı olacağını önceden gösteren ilahi işaretlerden dolayı adını *Veliyyullah* koymuştur. Karısının çocuk yapamayacak kadar yaşlı olmasına rağmen, bir erkek çocuğu olacağına ilişkin işaretler babasını oldukça şaşırtmıştır. Ancak çözüm aynı veliden gelmiş ve ona ikinci bir evlilik yapması gerektiğini söylemiştir.¹⁶

Doğumu farklı olduğu gibi, gelecekteki konumu da, annesine bir rüya ile önceden bildirilmiştir. Annesi rüyasında, gagasında beyaz kâğıt taşıyan bir kuşun babasına geldiğini ve kâğıdın üzerinde de altın harflerle Allah yazılı olduğunu ifade etmektedir. Sonra ikinci bir kuş daha gelir ve onun taşıdığı kâğıtta ise, "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Eğer Muhammed'den sonra bir peygamber gelecek olsaydı onu peygamber yapardık." Dehlevi, bu rüyayı şu şekilde yorumlamıştır:

*"Birinci kağıt babamın kamil bir insan olduğuna işaret etmektedir. Çünkü o kendini Allah'a vermiş ve 'fena'ya ulaşmış bir kişi idi. Diğer kağıt ise bana kemal mertebesinin ve peygamberlerin üstünlüklerini analiz etme kapasitesinin ihsan edildiğine işaret eder."*¹⁷

Bu yorumdan babanın tipik bir veli olduğu, oğulun da peygamber vekili olduğu anlaşılmaktadır. O'na göre peygamber, peygamberlik çağını sonlandırmış ve bu andan itibaren velilik çağını başlatmıştır.¹⁸ Kendisine kadar velilik sürecinin aşamalarını ortaya koyan Dehlevi, son dönemi bir

¹⁴ Şah Veliyyullah ismiyle meşhur olan Dehlevi, Hindistan'da yetişmiş en büyük âlimlerden biridir. Asıl adı Kutbuddin Ahmed b. Abdirrahim'dir. 1174/1702 yılında Delhi yakınlarında dünyaya gelmiştir. Soyu baba tarafından Hz. Ömer'e, anne tarafından da Ehl-i Beyt'ten İmam Musa Kazım'a dayandığı söylenmektedir. Celbani, G.N., *Şah Veliyyullah Dehlevi Hayatı ve Eserleri*, 11

¹⁵ Dehlevi, *Kelimat-ı Tayyibat*, Delhi, 1891, 160

¹⁶ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 154

¹⁷ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 154

¹⁸ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, I, 76

takım üstü örtülü terimlerle kendisinin oluşturduğunu ima etmektedir. Bu dönemde kendisinin rolünü de insanın kemale erişme sürecindeki aşamalarını yeniden analiz ve tasnif etme olarak belirtmektedir.¹⁹

Dehlevi'nin hayatı, tarikat geleneğinde anlatılan kerametlerle ve esrarlı olaylarla doludur. Belki de bu esrarlı olaylardan en iddialısı, Dehlevi'nin doğumundan önce annesinin gördüğü rüyadır. Bu rüyada, eğer peygamberlik son bulmamış olsa Dehlevi'nin peygamber olacağına işaret edilmiştir. Peygamberlik son bulduğuna göre, bu rüyayı, peygamberin tebliğ sorumluluğunu üstlenmesi olarak yorumlamıştır:

*“Bana kemal mertebesi ve peygamberlerin üstünlüklerini analiz etme kapasitesi ihsan edildi. Güzel bir şekilde gayb âlemi ile ilgili olayları açıklayabilme yeteneği verildi.”*²⁰

Dehlevi ile ilişkin bu tür rüyaları ve kendisinin getirdiği yorumları değerlendirenler, onu sıra dışı, üstün bir şahsiyet olarak görmüşlerdir.

Dehlevi'nin bilimsel ve zihin dünyasındaki önemli dönüm noktalarından biri de 1730 yılında Hacca gitmesidir. Dehlevi, Hicaz'da bulunduğu sıralarda, Peygamber'in kabrinin yanında derin düşüncelere dalıyordu. Özellikle çözümüne ulaşamadığı meseleler için, rüya ve bir çeşit meditasyonla peygamberle iletişim kurarak cevap arıyordu. Bu durum, Peygamber'in yaşadığı mekânda onunla ruhen iletişime geçmesiyle elde ettiği bilgi sonucu, Ona bilgi edinme yollarından birini daha keşfetmesine neden olmuştu. Bu aynı zamanda manevi açıdan gelişim sağladığı bir aşamadır.²¹

Doğumundan önce yakınlarının görmüş olduğu rüyalarda kendisine biçilen rol, yetişkin olduktan sonra da aynı çizgide gelişme göstererek devam etti. Özellikle de Hicaz yolunda önemli işaretler ve özel görevler aldığını bizzat kendisi vurgulamaktadır. Bu özel görevin çerçevesini de Peygamberlerin yolunu takip etmek, insanlara rehberlik etmek, Allah'ın rengi ile boyanmış bir birliktelik olarak betimlemektedir.²² Hicaz'da, bu tür rüyaları birçok defa gördüğünü ifade etmektedir. Mesela bir rüyada, Peygamberin kendisine elbisesini verdiğini ve şeriatın bazı girift konularının aydınlatıldığını görmüştür. Bu rüyayı, kendisinin peygamberin vekili olarak

¹⁹ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, I, 77

²⁰ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 154

²¹ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 121

²² Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 121

görevlendirildiği şeklinde yorumlamıştır.²³ Yine başka bir rüyada, Allah tarafından iyi bir düzen kurmak ve adaletsizliği ortadan kaldırılmak için seçildiğini, kendisinin mehdi olarak ima edildiğini görmüştür.²⁴

Dehlevi, ülkesindeki siyasi ve dini durumun ıslahı için bir dizi göreve hazırlayıcı ilhamlar aldığını, ilahi bir vazife ile yükümlü kılındığını, bu görevi yerine getirmek için özel yetenek ve maharetlerle donatıldığını iddia etmektedir.

*“Bu çok yüce bir görevdir. Yalnızca bizim sana ilettiğimiz görevi yapacaksın. Yaşamında ve ahlaki davranışlarda peygamberlerin örnekliğini takip edeceksin.”*²⁵

İnsanların dağınık durumlarını düzeltmek, halkın dini birliğini sağlamak ve manevi yaşamlarını sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için peygamberin görevini üstlenmesi, onun vekili olarak tayin edildiği bizzat Hz. Peygamber tarafından kendisine tebliğ edilmiştir.²⁶ Bu iddiaları da Hicaz’da gördüğü rüyalar ve Peygamberin kabri başında düşünme seansları ile temellendirmiştir.

Yine başka bir rüyada Peygamberimizin torunları Hasan ve Hüseyin’in kendisine Peygamber’e ait olan bir kalem ve örtü verdiklerini söyleyerek, Peygamberlik görevi her ne kadar tamamlanmış olsa da O’nun başarılarının tamamlanmasına katkıda bulunacaktır.²⁷ şeklinde yorumlamaktadır:

Yine yaşadığı başka bir tecrübesinde, 1732 yılında Hicaz’dan memleketine dönüş yolculuğunda Cambay camisinde manevi tefekküre daldığı sırada, Peygamberin ruhu gelerek kendisine bir elbise giydirdiğini ve bazı çözümlü zor meseleler konusunda aydınlatıcı bilgiler verdiğini ifade etmektedir.²⁸

Kendisiyle Peygamber arasında çok özel ilişki olduğuna inanan Dehlevi, bunu Peygambere bağlılık akdi vermeye davet edildiği bir rüya ile kanıtlamaya çalışmaktadır. Rüyasında peygamberle *bacaklarının birbirine*

²³ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 248

²⁴ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 120

²⁵ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 121

²⁶ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 26

²⁷ Dehlevi, *Hüccetullahi'l-Baliğa*, thk. Eş-Şeyh Muhammed Şerif Sükker, Dâru İhyâi'l-Ulüm, Beyrut-1990, I, 3

²⁸ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 248

*değinceye kadar yanaşık olduğunu ve musafaha yaptığını böylece kendisinin Peygamberin ruhuyla birleşmiş olduğunu belirtmektedir.*²⁹

Dehlevi kendisine peygamberin kalemi ve örtüsünün verilmesiyle, yani peygamber vekili olarak tayin edilmesiyle birlikte, kendine güveninin arttığını, göğsünün dini konular hakkında kitap yazmaya açıldığını, problemleri daha da kolay çözebilme yeteneğinin geliştiğini söylemektedir. Dehlevi'nin önemli eserlerinden biri olan Hücetullâhi'l-Bâliğa'yı ortaya koymasındaki gerekçeleri şöyle belirtmektedir: "Bir gün ikinci namazından sonra Allah'a teveccüh etmiş halde oturmakta idim. O anda Rasûlullah'ın (s.a.) ruhaniyeti zahir oldu ve üzerime attığı elbise sandığım bir şey ile beni bürüdü ve o halet içerisinde kalbime üfledi. Bu, dinin bir tür beyanına işaret etti. O anda kalbimde bir nurun doğduğunu gördüm. Bu nur durmadan artıyordu. Bir zaman sonra Rabbim, bu önemli işin altına bir gün girmemin bir kaderim olduğunu, yeryüzünün, Rabbinin nuru ile parlayacağını, ışıkların batacağı yerde tekrar yansıtacağını, Şeriat-ı Muhammediyye'nin, sağlam delillere dayanmak üzere yepyeni elbiseleri içerisinde bu zamanda tekrar parlayacağını kalbime ilham etti."

Telifte teşvik eden ikinci bir rüya: "Sonra rüyamda İmam Hasan (r.a.) ile İmam Hüseyin'i (r.a.) gördüm. O günde ben Mekke'de bulunuyordum. Sanki onlar bana bir kalem verdiler ve: "Bu dedemiz Rasûlullah'ın (s.a.) kalemidir." dediler. Bütün bunların da etkisiyle kendi kendime, "Bir risale yazayım ki, ilme henüz yeni başlayanlar için yol gösterici olsun, tahsili tamamlamış kimseler için de hatırlatıcı ve düşündürücü olsun, uzak yakın herkes istifade etsin, ilim meclislerinde ve toplantılarda elden ele dolaşsın..." diye uzun uzun düşündüm. Bunun üzerine Allah'a yöneldim ve istiharede bulundum, O'na sığındım, O'ndan yardım istedim. Kendi benliğimden tamamen geçtim ve cenaze yıkayıcımın elindeki ölü gibi ilâhî irâdeye kendimi teslim ettim, beni çağırdığı şeye böyle başladım. Teklifin sırrına, her şeyin bir karşılığı olduğuna ve indirilmiş olan şeriatların hikmet ve sırlarına "Fe lillâh'i-hucetu'l-bâliğa"³⁰, "Kesin ve apaçık delil, ancak Allah'ındır." âyetiyle işaret olunmaktadır. Bu naçiz eser de o sırlardan belirgin bir parça, onların ufkunda parıldayan dolunaylar mesabesinde olduğundan ona "Hücetullâhi'l-bâliğa" ismini vermem yerinde ve güzel olmuştur."³¹

O'na göre kendisi daha önce hiç kimseye verilmeyen iki yetenekle donatılmıştır: Dört ilahi mükemmelliğin yani, icat etme, yaratma, planlama

²⁹ Dehlevi, *Tefhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 248

³⁰ En'âm: 6/149

³¹ Dehlevi, *Hücetullahi'l-Baliğa*, I, 24

ve yol göstermenin tam bilgisi ve insan ruhunun yeteneklerini derinlemesine kavrama yeteneği. Bu olağanüstü özelliklerle beraber Allah, kendisine peygamber vekili olarak dini yeniden canlandırma görevi vermiştir.³²

Dehlevi'nin yaşadığı ortam, kendi ifadesine göre, cehalet ve taassubun hâkim olduğu, heva ve heveslerin peşinden koşulduğu, herkesin kendi görüşünü beğendiği bir ortamdı. Böyle bir ortamda, bu fikirlere karşı çıkmasının ve gerçeği söylemesinin, nefretleri üzerine çekeceği gibi, aynı zamanda insanların hedefi olacağını belirtmektedir.³³ Sıkıntılara rağmen bu yanlışların düzeltilmesi konusunda kendini sorumlu hissediyor ve bunu alnuna yazılmış bir görev olarak kabul ediyordu.³⁴

Dehlevi'nin peygamber misyonu ile böyle bir mücadele sorumluluğunu üstlenmesi, geleneksel anlayıştaki Kur'an'ı yorumlama ve hüküm verme yetkisinin belirli zaman diliminde yaşayan bazı kişilere verilmiş bir hak olarak görölmesine³⁵ benzemektedir. Oysa Kur'an böyle bir hak sınırlaması yapılmamıştır. Kur'an'a göre, her insanın araştırma yapması ve yeni düşüncelerin ortaya çıkarması önerilmektedir.

Özel tecrübeler sayesinde zihninin açıldığını, yeteneğinin arttığını ve eserlerini rahatlıkla kaleme aldığını vurgulamaktadır.³⁶ Böyle bir ayrıcalık sonucu, dini yeniden canlandırma imkânı, felsefecilerin ortaya attığı saçma düşüncelerden arındırılmış geleneksel Sünni inancı ortaya koyma görevini yaptığını belirtmiştir. Müslümanların ihtilafa düştüğü meselelerin nedeni ve çözümünü³⁷ gibi konularda kendisine özel yetenekler de verilmiştir. Bu yüzden O kendisini, çağın bilge kişisi,³⁸ doğru düşünen, kesin bilgi sahibi, insanlara doğru yolu gösteren müceddid, peygamberin vasisi³⁹ gibi sıfatlarla tanıtmıştır.

Zaten kendisinin peygamberle özel ilişkisi olması, rüyalarda bazı gizemli hallere vakıf olduğunu söylemesi, üstün bir kişiliğe sahip olduğunu

³² Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 125

³³ Dehlevi, *Hüccetullahi'l-Baliğa*, I, 24

³⁴ Dehlevi, *Hüccetullahi'l-Baliğa*, I, 26

³⁵ Yar, Erkan, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu, Ankara, 2000, 205

³⁶ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 248

³⁷ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 153

³⁸ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 124

³⁹ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, I, 78

göstermektedir. Ayrıca ilmin ve felsefenin durgun olduğu zamanda, dini kalemiyle ıslah etmek ve asıl şekline getirmek için müceddid olarak seçildiğini söylemektedir.⁴⁰

Dehlevi, inançsız, kâfir hükümdarın hükmü altında yaşayanlara, kendilerini yeni şartlara hazırlamada, İslam dinine hizmet etmede rehberlik yaptığı için, kendisinin Hz. Yusuf'un vekili olduğunu da iddia etmektedir.⁴¹

Dehlevi ile Peygamber arasında geçen özel ilişki, tarikatta olduğu gibi, peygambere bağlılığın bir göstergesidir. Dehlevi'nin bu tür rüyalar görmesi ve kendisinin üstün vasıflarla donatılıp, görevlendirildiğine inanması, tarikat kültürüne bağlı olması ve bu işe kendisini iyice motive etmesinin bir sonucu olsa gerektir.

Benzer durum gerek ilahi gerekse ilahi olmayan dinlerde yer alan mitolojilerde geçmektedir. M.Ö. VI. Yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkan Buddizm'de, dinin kurucusu Budda'nın annesi Maya, Budda'nın doğumundan önce bir rüya görmüş ve ona bu rüyada doğacak olan erkek çocuğunun ileride önemli bir şahsiyet olacağı bildirilmiştir.⁴²

Tasavvufun bilinen yaygın, şüpheli şekillerinden sıyrılamamış, tasavvufa ilişkin eserlerinde hurafelere ve İslam'a uymayan birçok hikâyelere yer vermiştir.⁴³ Reformist, modernizmin kurucusu gibi birtakım nitelendirmelere rağmen, kendisinin de çoğu zaman eleştirdiği sûfilerle aynı zihniyete sahip olduğu görülmektedir. Eserlerinin genelinde, muhaddis ve fakih olarak ayrı bir kişi, sûfî olarak ayrı bir dünyada, farklı iki zihniyeti sergilemektedir.

Dehlevi'nin düşünce sisteminde, rüyalarda yaşadığı olaylar, vahdet-i vücud tezine de delil olmaktadır. İleri sürdüğü tezleri ve fikirleri bu temel nokta etrafında seyretilmektedir.⁴⁴ O aslında vahdet-i vücud ve vahdet-i şuhut arasında bir denge kurmak suretiyle yeni bir kuram geliştirmeye çalışmıştır. vahdet-i vücud ve vahdet-i şuhut arasındaki farkın sadece terminolojik açıdan olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁵ Rüyalarda bazı olağanüstü halleri yaşadığını, bazı ilhamlar aldığını, dolayısıyla Allah ile iletişim kurduğunu

⁴⁰ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, I, 40

⁴¹ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, II, 88

⁴² Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak yay. Ankara 1993, 130

⁴³ Daudi, Zaferullah, *Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, 146

⁴⁴ Ansari, M. Abdul Haq, "Shah Waliy Allah Attempts to Revise Wahdatu'l-Wujud", *Islamic Quarterly*, 1984 vol. XXVIII, 152

⁴⁵ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, I, 189

iddia etmektedir. O, zaten insanın, Allah yolunun üzerindeki perdelerin kaldırılarak hazretü'l-kudste⁴⁶ var olan tecelliye ulaşacağını söylemektedir.⁴⁷ Aynı zamanda, Yüce Allah'ın peygamberleri görevlendirmesi ve insanların dünya ve ahirette mutlu olmaları için gönderdiği vahiyler de bir tür tecellidir.⁴⁸

Dehlevi'nin düşünce sisteminde hadislerin özel bir yeri vardır. İlmi çalışmalarının büyük kısmını da teşkil eden hadis ilmiyle çok uğraşmasının yanında, üstün yeteneği sayesinde hadisler üzerindeki esrarı keşfettiğini, batınî yönünü ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Sisteminin iskelet yapısını oluşturan hadisler konusunda da rüyaların payı büyüktür. Daha önce belirttiğimiz hadislerin sahihliğini, kabri başında iletişim yoluyla Peygamberin onayını aldığını ifade etmiştir.

O'na göre hadis, bütün yakini ilimlerin esası ve başıdır. Dinî ilimlerin temeli olması açısından en az Kur'an kadar önemlidir.⁴⁹ Ayrıca yaşadığı ortamdaki dini sapmaları düzeltmek, bidat ve sünneti birbirinden ayırmak ve doğru inancı ortaya koymak için sünnetin mutlaka gerekli olduğunu belirtmiştir. Çünkü sünnet Müslümanlar için örnektir ve hayatın her safhasında ona ihtiyaç vardır. Bu fiili örnek ihmal edilirse, dini hükümlerin hayata uygulanması mümkün olamaz.

Belli bir dinin hukuk ekolünün görüşlerini takibe mecbur olma prensibine taraftar olmayan Dehlevi, dört mezhepten birine bağlanmak zorunda olmadığını düşünen, imanî ve ameli konuların çözümünü sahih hadislerde arayan bir düşünürdü.⁵⁰ Mezhepler karşısındaki bu tutumu,

⁴⁶ Hazretü'l-kuds, Tasavvuf terimi olarak, kutsal âlem anlamındadır. Yaratılışa ait hükümlerden ve kevnî noksanlıklardan yüce ve mukaddes olan İlâhî manalar âlemi. Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvufî Terimleri ve deyimleri Sözlüğü*, 101, Rehber yay., Ankara, 1997

Dehlevi'nin düşüncesinde, çok özel anlamı olan bir kavramdır. Âlemdeki tüm varlıklar ve olaylar meydana gelmeden önce bulunduğu, planlandığı ve ilk halinin şekillendiği yerdir. Hazretü'l-kuds, bir hadiste cennetin ismi olarak geçmektedir. bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* V,257. Hazretü'l-kuds kavramı tezimizin I. Bölümünde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

⁴⁷ Dehlevi, *Hüccetullahi'l-Baliğa*, I, 187

⁴⁸ Dehlevi, *Teşhîmâtü'l-İlahiyye*, I, 193

⁴⁹ Dehlevi, *Hüccetullahi'l-Baliğa*, I, 21

⁵⁰ Baljon, J.M.S., *Modernist Düşüncenin Şekillenışı*, Ankara Okulu, Çev. İsmail Çalışkan, Ankara-2002, 207

iddiasına göre rüyada kendisine irşad edilmişti.⁵¹ Hatta Hz. Peygamber'e hangi mezhebin tercih edilmesi gerektiğini sormuş, bütün mezheplerin eşit değerde olduğu, ihtilafın toplumun yararına olduğu cevabını almıştır. Ona göre, Peygamberin bu davranışı, şeriatın detaylarıyla hiç ilgilenmediğini, ayrıntıları Müslümanlara bıraktığını, görüş ayrılıklarının abartılmaması gerektiğini göstermektedir.⁵²

Dehlevi'nin mezhepler karşısındaki duruşu objektif gözükse de, bu tavrının temelini gördüğü rüyalara ve hadislere dayandırmaktadır. Rüyaya dayanan bir duruş objektif olabilir mi?

SONUÇ

Hurafelerden arınmanın ve arındırmanın en temel yolu, hurafelere neden olan zihniyeti ortadan kaldırmakla mümkündür. Oysa Dehlevi, hurafelerden arındırmak bir yana yeni hurafelerin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Dehlevi, zamanında dini ve sosyal alanda yaptıklarından dolayı, reformist, müceddit olarak bilinmektedir. Hayatı boyunca, özellikle de dini alanda ortaya koyduğu çalışmalar, Müslümanlıktan uzaklaşan vatandaşlarına, eskiye yeniden sahip olma ve onu canlandırma mahiyetinde olmuştur. Oysa reformist bir kişi eskiyi ihya eden değil, zamanın şartlarına göre dini yeniden yorumlayan, yeni bir soluk getiren kimsedir. Onu böyle bir sonuca ulaştıramayan en önemli engel, muhtemelen Hadislere sıkı bağlı kalması ve tarikat kültürünün etkisinden kurtulamamış olmasıdır.

Dehlevi'nin görüş ve düşünceleri dikkatle incelendiğinde, O'nu müceddit ya da reformist olarak görmek mümkün gözükmemektedir. O'nu sadece içinde yaşadığı toplumun dinsel sorunları karşısında arayış çabası içerisine girmiş biri olarak görmek mümkündür.

Gördüğümüz kadarıyla sistemini rüyaya dayandıran Dehlevi'nin bilimselliği de şüpheli duruma düşmektedir. Bilimsel anlamda ilham ve rüyanın bilgi kaynağı olmadığı bir gerçektir. Çünkü insana gelen ilham ya da gördüğü rüyanın doğruluğunu ve gerçekliğini tespit etmek için güvenilir bir ölçüt yoktur. Rahmani ilhamlar olduğu gibi; şeytani vesveseler de vardır. Ayrıca görülen rüyanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği de kesin olamaz. Dolayısıyla rüyalar, güren kimseyi tümüyle bağlamayacağı gibi, diğer

⁵¹ Dehlevi, *Fuyudu'l-Harameyn*, 10,33

⁵² Baljon, J.M.S., *Modernist Düşüncenin Şekillenmesi*, 208

insanları da hiç bağlamaz. Ayrıca bunu bilimsel altyapı olarak kullanmak bilimsellikle uyuşmaz.

Diğer taraftan, ilhamı delil olarak kullanmak birçok istismara da davetiye çıkarmak demektir. Nitekim geçmişte ve günümüzde pek çok kimse, kendisine vahiy şeklinde ilham geldiğini, Peygamberle görüştüğünü, ondan hadis aldığını iddia etmiştir. Bu konuda ilham veya rüyayı delil olarak kabul etmek, peygamberlik iddiasında bulunan ve vahiy aldığını ileri süren kişilerin düşüncelerini meşrulaştırmak anlamına gelir.

Kuranda geçen rya⁵³ kavramı insanların gördüğü rüya arasında kırmızı bir çizgi vardır. O izgi de vahiydir. Birtakım olaylara ilişkin anlatılan rüyalar aynı zamanda vahiydir. Bu rüyalar insanların gördüğü rüyalarla karşılaştırmak ve benzetmek mümkün değildir.

---

⁵³ Kur'n-ı Kerim'in birçok yerinde rüyadan Kur'n-ı Kerim'in birçok yerinde rüyadan söz edilmiştir. Hz. İbrahim (a.s.), oğlu İsmail (a.s.)'i rüyada boğazlama emri almış ve bu rüyayı uygulamaya teşebbüs etmiştir (37/Sfft, 102). Yusuf (a.s.) da rüyasında on bir yıldızla, ay'ın kendisine secde ettiğini görmüş (12/Ysuf, 4); Mısır hükümdarının ve hapisanedeki iki kişinin gördükleri rüyaları tabir etmiştir (12/Ysuf, 36, 43). Kur'n-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in görmüş olduğu rüyalardan da söz edilmektedir (48/Fetih, 27; 37/Sfft, 105; 17/İsr, 60).

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Dehlevi, Ahmed b. Abdirrahim, el-Fevzü'l-Kebir fi Usulî't-Tefsir, Çev. Mehmed Sofuoğlu, Çağrı yay., İstanbul, 1980
- _____, Hucetullahî'l-Baliğa, thk. Eş-Şeyh Muhammed Şerif Sükker, Dâru İhyâî'l-Ulûm, Beyrut-1990
- _____, Ikdu'l-Cid fi Ahkami'l-İctihad ve't-Taklid, nşr. Muhammed Münip, el-İnsaf fi Beyani Sebebi'l-İhtilaf, Ta'lik: Abdulfettah Ebu Gudde, Daru'n-Nefaviz, Beyrut 1993 8. basım
- _____, Sata'at, (Translated by G. N. Jalbani), Kitab Bhavan, New Delhi-1981
- _____, Şerhu Teracimi Ebvabi Sahihi'l-Buhari, Daru Kutubi'l-Hadisi, Kahire trz.
- _____, Ta'wil al-Ahadith, Rendered into English by G.N.Jalbani, sh. Muhammed Ashraf, Lohore-1973
- _____, Tefhîmâtü'l-İlahiyye, Akademiyyetü's-Şah Veliyullahü'd-Dehlevi, Haydarabad. trz.
- Abduh, Muhammed, Tevhid Risalesi, Çev. Sabri Hizmetli, Fecr Yayınları, Ankara -1986
- Abdulhâmid, İrfan, Dirâsât fî'l-Fırak ve'l-Akâid el-İslâmiyye, Bağdad-1977.
- Ahmet, Aziz, Studies in İslamic Law in the Modern World, Londra-1959
- _____, Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları, İnsan yay. İstanbul-1995
- Akbulut, Nübüvvet Meselesi Üzerine, Ankara-1992
- Atay, Hüseyin, Kur'an'a Göre Araştırmalar, Atay yay., Ankara-1995
- _____, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Hazırlayan: Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay D.İ.B. yay, Ankara -1983
- Aydın, Ali Arslan, İslam İnançları, Damla, Ankara-1984
- Bayur, Hikmet, Hindistan Tarihi, TTK. Ankara-1947
- Baljon, J.M.S., Modernist Düşüncenin Şekillenışı, Ankara Okulu, Çev. İsmail Çalışkan, Ankara-2002
- Birişik, Abdülhamit, Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, İnsan yay., İstanbul-2001
- el-Buhâri, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), Sahih el-Buhâri, I-VIII, İstanbul-1981
- Canan, İbrahim, Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, c.1-16, Akçağ yay., Ankara-1994
- Celbani, G. N., Şah Veliyyullah Dehlevi Hayatı ve Eserleri, Çev. Hasan Nureddin, Gelenek yay. İstanbul-2002
- Chaubey, Kata, Muslims and Freedom Movement In India, Allahabad-1990

- Daudi, Zaferullah, Şah Veliyullah Dehlevi'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, İnsan yay. İstanbul-1995
- Erdoğan, Mehmet, Şah Veliyyullah Dehlevi Hayatı ve Eserleri, iz yay. İstanbul-1994
- Fazlu'r-Rahman, Ana Konularıyla Kur'an, Ankara Okulu yay. Ankara-1996
- _____, İslami Yenilenme Makaleler II, Ankara Okulu, Ankara, Eylül 2004
- Freud, Sigmund, Rüyaların Yorumu (1), Öteki yay., Ankara-1998
- Fromm, Eric, Rüyalar, Masallar, Mitoslar, Arıtan yay., İstanbul-1990
- Garasi, Muhammed Salih b. Ahmed, el-Fikru'l-İslamî inde'l-İmami Veliyullahi'd-Dehlevi, Konya-2001
- Han, Rahat Nebi, Modern Muslim Thinkers of Indian Sub-continent (Unesco Pr. Islam, Philosophy and Science 1981 içinde)
- Hunter, W.W., The Indian Muslims, Lahore-1968
- İslam Ansiklopedisi, TDV. Yayınları, İstanbul-1993
- İzutsu, Toshihiko, İslam Mistik Düşüncesi Üzerine Makaleler, Anka yay., Ankara-2001
- Kam, Ömer Ferit, Vahdet-i Vücut, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara-2003
- Karaman, Hayrettin, İctihat, Taklit ve Telfik Üzerine Dört Risale (Şah Veliyullah ve İkdu'l-Cîd Risalesi), İz yay., İstanbul-2000
- En-Nemr, Abdu'n-Münim, Tarîhu'l İslam fi'l-Hind, el-Müessesetü'l-Camiyyetü'd-Dirasâti ve'n-Neşri ve't-Tevzi', trz.
- Ömer Özsoy-İlhami Güler, Konularına Göre Kur'an Fihristi, Fecr, Ankara-1996
- Özcan, Azmi, Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere, İsam yay. İstanbul-1992
- Öztürk, Yaşar Nuri, Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf, Yeni Boyut, İstanbul-1993
- Reginald, Wilberforce, An Unrecorded Chapter of The Indian Munity, London-1894
- Sabık, Seyyid, Dehlevi'nin Huccetullahi'l Baliğasına yazdığı mukaddime, Dehlevi, Huccetullahi'l-Baliğâ thk.
- Şerif, M. M, İslam Düşüncesi, İstanbul-1981
- Sükker, Muhammed Şerif, Dehlevi'nin Huccetullahi'l Baliğasına yazdığı mukaddime, Ahmed b. Abdurrahim b. Dehlevi, Huccetullahi'l-Baliğâ thk.
- Muhammed Şerif Sukker, Daru İhya-ü Ulum, Beyrut-1992, 2. baskı
- Taher, Mohamed, Muslim in India, Anmol Publications Pvt. Hd., New Delhi-1996
- The Oxford Encyclopedia of The Modern Islamic World, Vol., IV. New York, 1995
- Yar, Erkan, Ruh Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu, Ankara Okulu, Ankara-2000

Yazır, M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Yenda, İstanbul Trz.

MAKALELER

- Abbot, Freeland, The Decline of The Mughul Empire and Shah Waliullah, The Muslim World c.52, U.S.A., 1968
- Al-Faruque, Muhammad, Some Aspects of Muslim Revivalist Movements in India During The 18th Century: The Activities of Shah Wali-Allah of Delhi, Islamic Culture, c. 63/3, s. 19-41, Haydarabad
- Ahmad, Aziz, Political and Religious Ideas of Shah Wali-Ullah of Delhi, The Muslim World, (c.52.1962), A.B.D., 1968
- Ansari, M. Abdul Haq, Shah Waliy Allah Attempts to Revise Wahdatu'l Wujud, The Islamic Quaterly, vol. XXVIII, no.3, 1984
- Baljon, M. S., Prophetology of Shah Wali Allah, Islamic Studies, vol. IX, no.1 1970
- El-Elvaî, Muhyiddin, el-Müellefâtü'l-Arabiyye li-Ulemâ'î'l-Hindî'l-Müslimîn, Mecelletu'l-Ezher, c.38, s.7, Kahire-1966
- Hermansen, Marcia K., Shah Wali Allah's Theory of the Subtle Spiritual Centres (Lataif): A Süfi Model of Personhood and Self-Transformation, Journal of Near Eastern Studies, Chicago-1998
- ,The Current State of Shah Wali Allah Studies, Hamdard Islamicus, vol. XI no.3 Karachi-1988
- Islahi, Abdul Azim, Shah Wali Allah's Concept of al-Irtifaqat (Stages of Socio-Economic Development), Journal of Objective Studies, c. II, sayı 1, Aligarh-1990
- Khan, Ahmad, A Unique Ms. of Fath al-Rahman by Shah Wali Allah, Hamdard Islamicus, vol. V, no.1 Karachi-1982
- Khan, Kabir Ahmad, A Select Bibliography of Writings by and about Shah Wali-Allah Dihlavi in English and Urdu, Muslim World Bk. Rev., 7 no.1, Leicester-1986
- Onat, Hasan, Din Anlayışımızın Kaynakları Üzerine Bazı Düşünceler, Türk Yurdu, XIII, 75 (1993).
- Rizvi, S. A. A., The Political Thoughts of Shah Wali Allah, Abr-Nabrain, vol.XVI, 1975-1976
- Zaman, Waheed-uz, Shah Vali Ulah and His Impact on the Muslim Freedom Movement, Edt. Ahmad hasan Dani, Proceeding of the First Congress of Pakistan History and Culture, vol. I, Islamabad-1975